

Historiapolitiikkaa ja historianopetusta hyökkäyssodan varjossa

Venäjän laajamittainen hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 on muokannut merkittäväällä tavalla maailmanpolitiikkaa, eurooppalaista turvallisuusympäristöä sekä muun muassa ulkomaankaupan rakennetta. Tieteen ja koulutuksen muutokset eivät ole samalla tavalla nousseet otsikoihin, vaikka ovatkin olleet rajuja: institutionaaliset yhteydet Venäjälle on katkaistu, kansainvälisen tason tutkijoita on paennut Venäjältä joukoittain ja itäisen Euroopan historian tutkimus on suurten murrosten kourissa. Venäjän hyökkäyssota on tuonut historiantulkinnat otsikoihin Putinin hallinnon räikeän toiminnan vuoksi. Venäjä on perustellut hyökkäyssotaa historian avulla ja pyrkii hallitsemaan kansalaistensa historiakäsityksiä entistä tiukemmin saadakseen tukea hallinnon aggressiiviselle ulkopolitiikalle.

Putinin hallinnon harjoittama historian käyttö on yleisesti torjuttu räikeänä historian vääristelynä. Ilmiö on kuitenkin monessa suhteessa kiinnostava ja näyttäisi saavan tukea venäläisyleisöltä, vaikka vapaan median ja kansalaisyhteiskunnan alasajo vaikeuttaa kannatuksen laajuuden arvioimista. Hallinto näkee joka tapauksessa paljon vaivaa levittääkseen omaa narratiiviaan Venäjän kehityksestä ja suhteesta ympäröivään maailmaan historian valossa. Putinin kolmannen presidenttikauden alusta (2012) lähtien hallinto on pyrkinyt voimakkaasti ottamaan haltuunsa koulujen historianopetusta, sekä lisäksi hallitsemaan historiaan liittyvää julkista keskustelua.

Historiakulttuuri itsessään ei ole Venäjällä radikaalisti muuttunut, sillä venäläis-kansallinen tulkinta on ollut vahvasti esillä Neuvostoliiton hajoamisesta lähtien. Sen sijaan moniäänisyys on selkeästi vähentynyt viimeisen vuosikymmenen aikana. Virallista historiapolitiikkaa haastavia näkemyksiä ei enää pääse esille, eikä aitoa julkista keskustelua käydä. Venäjällä on tehty myös kansainvälisesti korkeatasoista historiantutkimusta. Nämä tutkijat ovat kuitenkin kiinnittyneet kansainväliseen tutkijayhteisöön, julkaisevat monesti englanniksi, eivätkä useinkaan käy keskustelua venäläisen lukevan yleisön kanssa. Nykyisin siihen ei ole edes mahdollisuutta.

Venäjän historiapolitiikka johdetaan yliopistojen ulkopuolelta. Erityisen aktiivinen historiapolitiittinen toimija on ollut Venäjän sotahistoriallinen seura (RVIO), joka perustettiin presidentin määräyksellä joulukuussa 2012. Vaikka seura ei ole ainoa toimija historiapolitiikan kentällä, sen rooli on korostunut sen puolivaltiollisen roolin ja keskeisessä asemassa olevan

johtajansa vuoksi. Seuran aivoina ja toiminnanjohtajana on alusta lähtien toiminut Vladimir Medinski, jolle RVIO on työruukkanen erilaisten historiapolitiittisten hankkeiden toteuttamiseen. Seuran julkilausuttu tavoite on Venäjän sotahistorian esiin tuominen ja historian vääristelyn ehkäiseminen, asepalveluksen arvostuksen kohottaminen sekä patrioottinen kasvatus. Medinski itse profiloitui 1990-luvulla PR-miehenä, joka perusti menestyvän mainostoimiston. Vuonna 2004 hän nousi Venäjän duumaan ja vähitellen Putinin tietoisuuteen. Vuonna 2012 hän aloitti Putinin uuden hallituksen kulttuuriministerinä.

Yksi Medinskin keskeisistä tavoitteista on ollut Venäjän historian oppikirjojen uudistaminen. Hän pyrki jo vuonna 2013 siihen, että useista oppikirjoista olisi siirrytty yhteen, valtion hyväksymään historian oppikirjaan. Tuolloin vastustus osoittautui liian suureksi. Medinski joutui tikunnokkaan ja hänen vuodelta 2011 peräisin oleva historian väitöskirjansa osoitettiin plagiaatiksi. Vuonna 2017 hänen tohtorinarvoaan oltiin perumassa tiedemaailman toimesta, mutta valtion väliintulon johdosta hän sai pitää tutkintonimikkeensä. Nykyisin hän käyttää itsestään myös professorin arvonimeä. Ulkoministeriön alaisuudessa toimivan kansainvälisten suhteiden yliopiston (MGIMO) sivuilla hänet mainitaan professorina, mutta muuta tietoa Medinskitä ei yliopiston sivuilta löydy. Yleisölle hän kuitenkin haluaa näyttäytyä tiedemaailman edustajana. Näin hänen ajamansa historiapolitiittiset uudistukset eivät näytä pelkästään poliittisesti motivoituina toimina, vaan ne on mahdollista naamioida tutkimusperustaiseksi toiminnaksi.

Medinski sai lopulta myös haluamansa oppikirjauudistuksen läpi. Tänä syksynä Venäjällä otettiin käyttöön uusi lukion historian oppikirja, jossa Venäjän viimeiset kahdeksankymmentä vuotta näyttäytyvät varsin suoraviivaisena kertomuksena maan noususta suurvallaksi. Oppikirjan kirjoittajana on Medinski itse, ja toisena kirjoittajana MGIMOn rehtori Anatoli Torkunov. Muun muassa Stalin – jota aiemmissa venäläisissä historian oppikirjoissa on tarkasteltu monipuolisemmin eri näkökulmista – näyttäytyy nyt viisaana johtajana, jonka tarmokkaan toiminnan ansiosta Neuvostoliitto voitti toisen maailmansodan, korjasi sodan tuhot, paransi ihmisten elintasoa ja teki maasta suurvallan. Myös Neuvostoliiton lopusta annetaan merkittävästi aiemmasta poikkeava kuva. Kun aiempi historianopetus on tuonut esille neuvostojärjestelmän ongelmia, nyt huomio on ennen kaikkea Gorbatšovin virheissä. Hänen ohellaan syyttävä sormi osoittaa länsimaihin, erityisesti Yhdysvaltoihin. Lisäksi kirja ottaa voimakkaasti kantaa Venäjän hyökkäyssotaan Ukrainassa (siis: ”erikoisoperaatioon”) historian kirjoille epätyypilliseen tapaan. Sodasta syytetään länttä ja pitkälti toistetaan Kremlin aiempaa sotapropagandaa. Mukana on myös ”sotasankareiden” esittelyä samaan tapaan kuin toisesta maailmansodasta on aiemmin tehty. Oppikirja on kuitenkin huolella tehty. Siinä on paljon kuvia ja ilmaisussa on pyritty selkeyteen.

Medinski on parhaillaan Putinin henkilökohtainen neuvonantaja. Käytännössä hän toteuttaa Putinin hallinnon historiapolitiikkaa ja avustajineen kirjoittaa keskeisiä historiaa käsitteleviä tekstejä, joilla haetaan perusteluita ulkopoliittisille ratkaisuille. Medinskin keskeisiin teeseihin jo 2000-luvun puolella kuului, että erityisesti länsi vääristeli Venäjän historiaa. Venäjän historiasta nostettiin hänen mukaansa esille rikoksia, korruptiota ja julmuuksia, vaikka muualla Euroopassa tilanne oli samaan aikaan vielä pahempi. Hänen keskeinen tavoitteensa on ollut luoda Venäjän historiasta menestystä korostava narratiivi. Medinski on propagandisti, jolle tarina on faktoja tärkeämpi. Tämä korostuu tuoreessa oppikirjassa, jossa Neuvostoliiton ja sen jälkeisen Venäjän kehityksestä on valikoitu menestystä korostavat palaset ja jätetty ongelmat käsittelemättä.

Historian oppikirja yksinään ei tietenkään opeta, vaan Venäjälläkin paljon riippuu opettajasta. On helppo kuvitella, että kriittinen opettaja jättää oppikirjan viimeiset, Ukrainan ”erikoisoperaatiota” käsittelevät osuudet vaikkapa ajan puutteen vuoksi käsittelemättä (kirja on varsin laaja kokonaisuus). Toisaalta, ainoana hyväksyttynä oppikirjana se tavoittaa kaikki venäläisissä kouluissa opiskelevat nuoret ja vaikuttaa siihen, miten he historiaa hahmottavat. Vaikka kirjan asioita ei ottaisi vastaan kriitikittä, yksipuolinen mediaympäristö ja kriittisten äänien puuttuminen ovat tosiasioita. Oppikirja väistämättä yksipuolistaa historian opetusta Venäjällä ja johtaa venäläis-patrioottisen historiatulkinnan korostumiseen ja mahdollisesti entistä laajempaan hyväksymiseen. Tämä on kuulunut myös Medinskin, sotahistoriallisen seuran, sekä Putinin keskeisiin tavoitteisiin. Historiapoliitiikasta on tullut Venäjällä merkittävä osa Putinin hallinnon pyrkimyksiä rakentaa uutta, isovenäläistä nationalismia korostavaa ideologiaa.

Simo Mikkonen

Simo Mikkonen on yliopistotutkija historian ja etnologian laitoksella Jyväskylän yliopistossa. Hän on erikoistunut Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan historiaan, kulttuuriseen kylmään sotaan, sekä muun muassa historian käytön tutkimukseen.